

Олександра Кузенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ “Івано-Франківський національний
медичний університет”
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Людмила Мацук,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”
(Івано-Франківськ, Україна)

Olexandra Kuzenko,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent, State Higher Educational
Institution “Ivano-Frankivsk
National Medical University”
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)
oleksandrakuz@ukr.net

Liudmyla Matsuk,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent, State Higher Educational
Institution “Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University”
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)
plo4447@ukr.net

ПРОФЕСІОГРАМА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У РУСЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

PROFESSIOGRAM OF A MODERN TEACHER OF ELEMENTARY SCHOOL IN THE CONTEXT OF INTRODUCING THE CONCEPT OF A NEW UKRAINIAN SCHOOL

У статті розкриваються процеси трансформації професіограми вчителя початкової школи, зумовлені впровадженням концепції Нової української школи – абсолютно новітнього підходу до організації навчальної діяльності учнів, спрямованого на забезпечення ефективного функціонування освітніх інституцій, котрий має забезпечити підготовку майбутніх громадян України до життя в ХХІ столітті, здатних протистояти різноманітним викликам особистісного та глобального характеру.

Акцентується на тому, що важливою умовою оновлення освітнього процесу початкової школи є внесення змін до професіограми вчителів, від фахової діяльності яких, передусім, залежить позитивний результат впровадження згаданої реформи.

У професіограмі вчителя початкових класів визначаються вимоги до його фахової діяльності через конкретизацію педагогічних функцій і перелік професійно важливих особистісних якостей, необхідних для розв'язання освітніх завдань початкової ланки сучасної освіти. У Концепції реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” задекларовано зміни, що зумовлюють внесення коректив до професіограми сучасного педагога, оскільки реформування початкової школи передбачає оновлення його функціональних обов'язків. Відповідно, вчитель стає не тільки наставником та єдиним джерелом знань, а поєднує в своїй професійній діяльності функції коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

У статті звертається увага на те, що модернізація професіограми вчителя початкової школи перебуває у безпосередньому взаємозв'язку з впровадженням у освітню систему Концепції нової української школи. Новітні функціональні обов'язки педагога зумовлюють актуальність формування індивідуально-особистісних та професійно-діяльнісних якостей особистості, необхідних для розв'язання професійних завдань в НУШ,

ключовими компонентами якої визнано компетентнісний підхід до визначення нового змісту, а також умотивованість учителя й умовами для його професійного зростання. Практичне впровадження докорінних змін у початкову ланку освітнєвизначається необхідність запровадження інноваційних змін у підготовку педагогічних працівників. Проте, доводиться констатувати, що система професійно-педагогічної підготовки залишається в основному на традиційних засадах. Це в свою чергу призводить до професійної орієнтації студентів на школу минулого століття, нівелювання сучасних інновацій у професійній діяльності. Сучасні стандарти у формуванні професіограми вчителя мають визначити траєкторію організації процесу професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів відповідно до актуальних вимог практики сучасної початкової школи.

Ключові слова: професіограма вчителя, трансформація, освітні інституції, освітній процес, вчитель початкових класів, "Нова українська школа", коуч, фасилітатор, тьютор, модератор, компетентнісний підхід.

The article reveals the processes of transformation of the primary school teacher's profессиogram, which are due to the introduction of the concept of the New Ukrainian School – an absolutely new approach to the organization of educational activities of pupils, aimed at ensuring the effective functioning of educational institutions, which should ensure the preparation of future Ukrainian citizens to life in the XXI century, able to withstand diverse challenges of personal and global character.

It is emphasized that an important condition for updating the educational process of the elementary school is the introduction of changes to the profессиogram of teachers, from their professional activity depends, first of all, the positive outcome of the implementation of the reform.

In profессиogram of primary school teacher it is determined the requirements for his professional activities through educational functions and specification list of professionally important personal qualities required for solving educational problems of elementary level of modern education. The Concept of realization of the state policy of reforming secondary education "New Ukrainian School" declared changes that cause an adjustment to profессиogram of modern teacher since elementary school reform involves updating its functional duties. Accordingly, the teacher is not only a mentor and the only source of knowledge and combines in his professional activity the functions of coach, facilitator, tutor, moderator in the individual educational trajectories of a child.

In the article, attention is drawn to the fact that the modernization of the elementary school teacher's profессиogram is in direct connection with the introduction into the educational system the Concept of the new Ukrainian school. The newest functional duties of a teacher predetermine the urgency of the formation of individual-personality and professional-activity qualities of the person necessary for the solution of professional tasks in the new Ukrainian school (NUS), the key components of which are the competence approach to the definition of new content, as well as the motivation of the teacher and the conditions for his professional growth. The practical implementation of radical changes in the initial stage of education is determined by the need to introduce the innovative changes in the training of pedagogical workers. However, it has to be noted that the system of professional and pedagogical training remains largely based on traditional principles. This in turn leads to the professional orientation of students to the school of the last century, the leveling of modern innovations in professional activities. Modern standards in the formation of teachers' profессиogram should determine the trajectory of organizing the process of professional training of the future elementary school teacher in accordance with the actual requirements of the practice of a modern elementary school.

Key words: teacher's profессиogram, transformation, educational institutions, educational process, elementary school teacher, "New Ukrainian School", coach, facilitator, tutor, moderator, competency approach.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Динамічний розвиток сучасного українського суспільства актуалізує необхідність інноваційних змін у освітній системі. Реформування початкової ланки освіти шляхом впровадження абсолютно новітнього підходу до організації навчальної діяльності учнів, спрямоване на забезпечення ефективного функціонування освітніх інституцій підготовки майбутніх громадян України до життя в XXI столітті, здатних протистояти різноманітним викликам особистісного та глобального характеру.

В основу концепції Нової української школи (НУШ) покладено перехід від навчального процесу, в результаті якого відбувається накопичення не лімітованого обсягу знань, котрі в епоху інформаційно-технологічного прогресу мають властивість швидко застарівати, до школи, в якій формується компетентність (поінформованість, обізнаність) особистості.

Застосування компетентнісного підходу в НУШ виключає морально застарілу дидактичну ідеологію “знання заради знань” й передбачає формування не тільки комплексу знань, але й умінь і здатностей переосмислювати інформацію, диференціювати й критично оцінювати знання, використовувати їх для розв’язання особистістю індивідуальних та професійних завдань. Важливою умовою оновлення освітнього процесу початкової школи є внесення змін до професіограми вчителів, від фахової діяльності яких, передусім, залежить позитивний результат впровадження згаданої реформи.

Проблема професійної підготовки вчителів посідає важливе місце в нормативно-правових державних документах, зокрема, в законі України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року, Державній програмі “Вчитель”, Галузевому стандарті підготовки бакалавра педагогічної освіти та ін.

Важливо відзначити, що в Типовій освітній програмі для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, затвердженій наказом МОН України означено профіль (опис компетентностей) учителя початкової школи. Здійснений опис компетентностей відповідає Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року, Головною ідеєю підвищення кваліфікації вчителів початкової школи в цьому нормативному акті визначено забезпечення індивідуально-особистісного та професійно-діяльнісного самовдосконалення педагогів завдяки активізації їхньої базової освіти, набутого професійного та життєвого досвіду [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професіограма вчителя як система оцінки його особистісних та фахових якостей, перелік науково аргументованих вимог до готовності педагога виконувати свої професійні обов’язки стала предметом активного дослідження сучасних учених. У професіограмі вчителя, представлений В. Синявським, подається загальна характеристика педагогічної професії, санітарно-гігієнічні умови та безпеку праці вчителя, професійні вимоги до особистості працівника, а також вказано протипоказання до навчання та виконання професійних обов’язків та окреслено можливості професійного навчання та перспективи зайнятості [8].

Специфіку структури професіограми вчителя початкових класів окреслено в дослідженнях Н. Бібік, Т. Федотової, Л. Хомич та ін.

Відтак, у дослідженні О. Кіліченко проаналізовано професіограму вчителя, здатного забезпечити наступність дошкільного і початкового навчання в умовах модернізації освіти [2]. М. Пантюк здійснила аналіз креативних основ професіограми вчителя як суб'єкта виховання [5]. У публікаціях Д. Бірюк на основі професіографічного підходу сформовано модель комунікативно спроможного вчителя початкових класів. Проблеми організації професійної підготовки вчителя початкової школи в умовах модернізації освітньої системи України відображено в працях Н. Калити, Н.Прасол та ін. [1; 6].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Попри те, що в сучасній теорії та практиці педагогіки початкової школи важливе місце посідає вивчення професіограми вчителя, недостатньо висвітлюються зміни в її змістових показниках і критеріях оцінювання фахової готовності майбутніх освітян в руслі впровадження концепції нової української школи.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідження модернізації професіограми вчителя початкових класів в умовах впровадження концепції нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

Професіограма – це ґрунтовний опис соціопсихологічних, медико-гігієнічних та виробничо-технологічних умов трудової діяльності представників конкретної професійної галузі та система вимог, яким вони мають відповідати задля ефективного виконання своїх професійних обов'язків [8, с. 8]. Професіограма як основа кваліфікаційної характеристики вчителя початкової школи розробляється на основі аналізу змісту, завдань, умов педагогічної діяльності та забезпечує ознайомлення студентів педагогічних ЗВО із завданнями, які вони зобов'язані вирішувати в майбутній професійній діяльності.

У професіограмі вчителя початкових класів визначаються вимоги до його фахової діяльності через конкретизацію педагогічних функцій і перелік професійно важливих особистісних якостей, необхідних для розв'язання освітніх завдань початкової ланки сучасної освіти. Основними принципами розробки професіограми фахівця вважаємо: 1) комплексний підхід до вивчення професії; 2) науковість і послідовність у формулювання професійних вимог; 2) цілеспрямованість складання професіограми (підпорядкованість досягненню конкретної професійної мети); 3) відповідність професіограми сучасним соціально-економічним умовам; 4) урахування динамічності розвитку професії [6].

У Концепції реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” задекларовано зміни, що зумовлюють внесення коректив до професіограми сучасного педагога, оскільки реформування початкової школи передбачає: “нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Відповідно до цього й прогнозується збільшення кількості моделей професійної підготовки вчителя” [4].

Модифікація професіограми вчителя початкових класів, передусім, зумовлюється запровадженням його новітніх функціональних обов'язків та використанням у освітньому просторі України термінологічного ряду англо-американських запозичень-синонімів: коуч, фасилітатор, тьютор, модератор. З огляду на те, що західна система освіти значно раніше почала використовувати

дитино-, студентоцентрований підхід і педагогіку партнерства, тому й новітні функціональні ролі педагога позначаються англомовними запозиченнями.

Інтеграція запозичень у сучасну педагогічну лексику та освітню практику зумовлює необхідність розкриття їх етимології. Так, слово “коуч” (від франц. “*coche*”, нім. “*kotsche*” – карета) вперше почало використовуватися як студентський сленг в Оксфордському університеті 1830 р. Первинне його значення – це “наставник, який приводить студента на екзамен”, а з 1861 р. – це поняття починає вживатися в значенні “тренер” (спочатку спортивний).

У сучасній міжнародній лексиці слово “коуч” означає категорію фахівців, що сприяють успіху в досягненні певної цілі, якісно нових результатів у професійній діяльності та житті особистості. Завдяки допомозі коуча в отриманні необхідних знань та навичок його клієнт здатний вирішувати свої завдання самостійно. У груповій роботі професійна роль коуча спрямована на оптимізацію колективної діяльності, допомогу учасникам своєї команди працювати ефективніше. Коучинг відповідно розглядається як цілеспрямована діяльність на розвиток сумісного соціального, творчого потенціалу учасників процесу з метою отримання максимально можливого результату. В українській освітній практиці коучинг набув розповсюдження завдяки впровадженню педагогіки партнерства, ставши практичним засобом виявлення й активізації внутрішнього потенціалу, задатків і здібностей усіх без винятку членів учнівського колективу [3].

Фасилітатор (від англ. *facilitator*, лат. *facilis* – легкий, зручний) – це особа, яка забезпечує успішну групову комунікацію. Завдяки тому, що фасилітатор контролює дотримання регламенту, правил, процедури колективної зустрічі, він створює умови для її учасників максимально, сконцентрувавшись на досягненні конкретної мети. “У контексті етимології терміну, – зауважує мовознавець Н. Лелека, – це той, хто робить процес комунікації зручним та легким, допомагає групі зрозуміти загальну мету і підтримує позитивну групову динаміку для досягнення цілей дискусії і не захищає при цьому жодної зі сторін. Роль фасилітатора: 1) заохочення учнів до ефективного спілкування; 2) залучення учнів до дослідження, практичного застосування вмій та навичок; 3) відстеження процесу навчання учнів” [3].

Дослідники особливостей використання англоамериканізмів в сучасній українській мові зауважують, що інколи термін фасилітатор неправомірно вживається замість терміну модератор. Проте, існує чітка диференціація змісту цих понять, зумовлена функціональними відмінностями у змісті та меті їх професійних обов’язків. Якщо, модератор має стежити за виконанням заздалегідь визначених правил та норм, то фасилітатор, в свою чергу, допомагає членам колективу знайти шлях вирішення питання. Водночас, як зазначає Н. Лелека: “модератор не відслідковує зміст з позиції відповідності завданню, а основна мета фасилітатора – покращити ефективність роботи групи, що виявляється на рівні якості контенту” [3].

Дослівний переклад терміну “тьютор” – це наставник, що достеменно відображає його професійну сутність, зафіксовану в англійських джерелах ще в 1580 р. У класичних європейських університетах тьюторами називали старшу особу, котра мала опікувати студента під час занять. Починаючи з XIV ст. тьюторство позначає форму університетського наставництва студентів представниками професорського складу. У наступні століття відбувається розширення повноважень тьютора, зокрема, він одержує право визначати, які аудиторні заняття студенту краще відвідувати, яким чином складати план навчальної роботи, а також стежить за його академічною успішністю. Із XVII століття тьюторська діяльність на офіційному

рівні визначається невід'ємною складовою англійської університетської системи. У сучасній семантиці поняття “тьютор” означається педагогічна позиція, завдяки якій супроводжується освітній процес і забезпечується практична реалізація розробки індивідуальних освітніх програм для студентів [3].

Впровадження зазначених функціональних обов'язків вимагає від професійної діяльності вчителя початкової школи особливих індивідуально-особистісних та професійно-діяльнісних якостей, а також сформованості базових компетентностей, необхідних для навчання учнів у Новій українській школі. Необхідність опанування базовими компетентностями, структура і зміст яких суттєво оновлюють завдання педагогічної діяльності, вносять зміни в професіограму вчителя початкової школи. Приміром, професійно-педагогічна компетентність, передбачає “обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик, інноватики для створення освітньо-розвивального середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей молодшого шкільного віку; здатність до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів початкової школи” [9]. Ця базова компетентність окреслює в професіограмі вчителя таку новітню особистісну професійну якість як соціально-професійна мобільність.

Соціально-професійна мобільність вчителя початкової школи проявляється в здатності до подолання стереотипів у педагогічній діяльності, творчого засвоєння нових функцій педагогічного працівника в сучасній школі відповідно до сучасних соціокультурних та економічних умов. На думку О.І. Кіліченко, соціально-професійна мобільність учителя початкових класів передбачає: відкритість фахівця до інновацій, впевненість у своїх силах в процесі засвоєння нового прогресивного досвіду в педагогічній діяльності; полівекторність мислення, здатність активно переходити від одного способу діяльності до іншого; критичність особистості, здатність об'єктивно оцінювати свої досягнення, визначаючи перспективи подальшого професійного зростання. “Відмова від стереотипів, – зауважує вчена, – здатність до інновацій, інтерес до всього нового, але при цьому критичне осмислення запропонованого, вміння підібрати найбільш ефективну для рішення педагогічної задачі технологію – все це визначає мобільність педагога вчителя початкової школи” [7, с. 9].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Модернізація професіограми вчителя початкової школи перебуває у безпосередньому взаємозв'язку з впровадженням у освітню систему Концепції нової української школи. Новітні функціональні обов'язки педагога зумовлюють актуальність формування індивідуально-особистісних та професійно-діяльнісних якостей особистості, необхідних для розв'язання професійних завдань в НУШ, ключовими компонентами якої визнано компетентнісний підхід до визначення нового змісту, а також умотивованість учителя й умовами для його професійного зростання. Практичне впровадження докорінних змін у початкову ланку освіти визначається необхідністю запровадження інноваційних змін у підготовку педагогічних працівників. Проте, доводиться констатувати, що система професійно-педагогічної підготовки залишається в основному на традиційних засадах. Це в свою чергу призводить до професійної орієнтації студентів на школу минулого століття, нівелювання сучасних інновацій у професійній діяльності. Сучасні стандарти у формуванні професіограми вчителя мають визначити

траєкторію організації процесу професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів відповідно до актуальних вимог практики сучасної початкової школи.

Література

1. Калита Н. Підготовка вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм //Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 14, 2015 С. 265-269.– <http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/11/014-38.pdf>
2. Кіліченко О.І. Професіограма вчителя, здатного забезпечити наступність дошкільного і початкового навчання в умовах модернізації освіти // Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць/ Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол.ред. Лабунець В.М.] . – Вип. 22 (1-2017). – Ч.2. Кам'янець-Подільський, 2017. – С. 182-187.
3. Лелека Т.О. Функціонування англо-американських запозичень-синонімів сфери безперервної освіти в українській мові XXI століття // <https://naub.oa.edu.ua/2015/> функціонування-англоамериканських-з/
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016/>
5. Пантюк М.П. Креативні основи професіограми вчителя як суб'єкта виховання (історичний аспект) // http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_67/3.pdf
6. Прасол Н.О. Особливості підготовки майбутніх вчителів початкових класів в умовах застосування кредитно-трансферної системи організації навчального процесу // Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського.– Випуск 1.33.– Педагогічні науки.– С. 116-119.
7. Професійна мобільність учителя початкової школи: курс лекцій, опорні схеми / Автор-упорядник: О.І.Кіліченко. – Івано-Франківськ, 2017. – 112 с.
8. Синявський В.В. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : Метод. посібник / В.В. Синявський. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 84 с.
9. Яким має бути вчитель Нової української школи //: <https://www.pedrada.com.ua/article/1973-yakim-ma-buti-vchitel-novo-ukrainsko-shkoli?error=1>

References

1. Kalyta N. Pidhotovka vchytelia pochatkovoї shkoly v konteksti suchasnykh osvitnykh paradyhm //Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp. 14, 2015 S. 265-269.– <http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/11/014-38.pdf>
2. Kilichenko O.I. Profesiograma vchytelia, zdatnoho zabezpechyty nastupnist doshkilnoho i pochatkovoho navchannia v umovakh modernizatsii osvity // Pedagogichna osvita: teoriia i praktyka : Zbirnyk naukovykh prats/ Kamianets-Podilskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka; Instytut pedagogiky NAPN Ukrainy [hol.red. Labunets V.M.] . – Vyp. 22 (1-2017). – Ch.2. Kamianets-Podilskiyi, 2017. – S. 182-187.
3. Leleka T.O. Funktsionuvannia anghlo-amerykanskykh zapozychen-synonimiv sfery bezperervnoi osvity v ukrainskii movi KhKhI stolittia // <https://naub.oa.edu.ua/2015/>.
4. Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016/>
5. Pantiuk M.P. Kreatyvni osnovy profesiogramy vchytelia yak subiekta vykhovannia (istorychnyi aspekt) // http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_67/3.pdf.
6. Prasol N.O. Osoblyvosti pidhotovky maibutnykh vchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh zastosuvannia kredytno-transfernoї systemy orhanizatsii navchalnoho protsesu // Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho.– Vypusk 1.33.– Pedagogichni nauky.– S. 116-119.
7. Profesiina mobilnist uchytelia pochatkovoї shkoly: kurs lektsii, oporni skhemy / Avtor-uporiadnyk: O.I.Kilichenko. – Ivano-Frankivsk, 2017. – 112 s.
8. Syniavskiyi V.V. Profesiogramy i psykhhogramy profesii pedagogichnoho spriamuvannia : Metod. posibnyk / V.V. Syniavskiyi. – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2014. – 84 s.
9. Яким має бути вчитель Нової української школи //: <https://www.pedrada.com.ua/article/1973-yakim-ma-buti-vchitel-novo-ukrainsko-shkoli?error=1>

Одержано статтю: 3.09.2018

Прийнято до друку: 17.09.2018